

تأثیر فرهنگ دینی در تحمل نامالایمات اجتماعی دانشجویان (مطالعه موردی: دانشجویان رشته الهیات دانشگاه فرهنگیان استان تهران)^۱

محمدتقی مبشری^۱

چکیده

هدف: هدف از انجام این مطالعه، تبیین رابطه بین پذیرش فرهنگ دینی و تحمل نامالایمات اجتماعی دانشجویان بود. **روش:** در این پژوهش که به صورت کمی انجام شد، جامعه آماری تحقیق شامل همه دانشجویان رشته الهیات استان تهران در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۴۰۰ به تعداد ۵۳۷ نفر بود. حجم نمونه آماری بر اساس فرمول کوکران، ۲۲۴ نفر تعیین شد و به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. این مطالعه از نوع همبستگی بود و به صورت پیمایشی انجام شد. ابزار پژوهش شامل دو پرسشنامه محقق ساخته دین‌باوری با ۲۰ گویه و تحمل نامالایمات اجتماعی با ۱۶ گویه و طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرتی بود. روایی صوری و محتوایی آنها توسط ۱۰ نفر از صاحب‌نظران این حوزه تأیید شد. پایایی هر دو پرسشنامه از طریق ضریب آلفای کرونباخ به ترتیب ۰/۹۲ و ۰/۸۷ محاسبه شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون همبستگی اسپیرمن و رگرسیون چند متغیره استفاده شد. **یافته‌ها:** رابطه معناداری بین متغیر مستقل دین‌باوری به همراه هر یک از مؤلفه‌های آن (یقین، عمل صالح، وفای به عهد، ترک گناه و امانتداری) و متغیر وابسته تحمل نامالایمات اجتماعی به همراه مؤلفه‌های آن (صبر، تقوا، توکل و توسل) وجود دارد. همچنین نتایج نشان داد که دین‌باوری دانشجویان می‌تواند ۰/۶۶ از تحمل نامالایمات اجتماعی آنان را پیش‌بینی کند. **نتیجه‌گیری:** تقویت فرهنگ دینی در بین دانشجو معلمان، سهم بسزایی در مواجهه آنان در برابر نامالایمات اجتماعی دارد. این مهم که می‌تواند به وسیله متون آموزشی تحقق یابد، در تربیت آینده‌سازان ایران اسلامی نقش بسزایی دارد.

واژگان کلیدی: دانشگاه فرهنگیان، فرهنگ دینی، تحمل نامالایمات اجتماعی.

دریافت مقاله: ۰۰/۰۱/۲۲؛ تصویب نهایی: ۰۰/۰۴/۱۹.

۱. دکتری علوم قرآن و حدیث، استادیار گروه الهیات و معارف اسلامی پردیس شهید مفتاح دانشگاه فرهنگیان. تهران، ایران (نویسنده مسئول)/ نشانی: شهر ری، میدان معلم، خیابان ۱۸ دی، پردیس شهید مفتاح، گروه الهیات و معارف اسلامی/ نامبر: ۵۵۹۵۵۵۴۷
Email: Mt_mobasheri@yahoo.com

الف) مقدمه

انسان در زندگی خود همواره با سختی‌ها و مشکلات متعدد روبه‌روست؛ آن‌گونه که خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «به راستی ما انسان را در سختی و رنج و مشکل آفریدیم» (بلد: ۴). اما راه‌های برخورد مناسب با این سختی‌ها هم به انسان تذکر داده شده است. پس برای اینکه بتوان به راحتی با این مشکلات و ناملایمات روبه‌رو شد، باید نحوه برخورد با آن مشکلات را آموخت. در این راستا، توجه به اعتقادات دینی و روشهایی که در این زمینه در اختیار انسان قرار گرفته است، می‌تواند راهگشا باشد. لذا شناخت آموزه‌های دین‌باوری برای تحمل ناملایمات اجتماعی امری ضروری است.

در سالهای اخیر، روان‌شناسان به نقش دین در تأمین سلامت روان و درمان بیمارهای روانی توجه ویژه‌ای داشته‌اند. آنان معتقدند فرهنگ دینی و نگرش مذهبی که در ایمان به خدا تجلی می‌یابد، نیروی خارق‌العاده‌ی نهفته‌ای است که نوعی قدرت معنوی به انسان می‌بخشد و در تحمل سختی‌های زندگی او را یاری می‌کند و مردم را از نگرانی و اضطرابی که بسیاری به خصوص در زمان حاضر در معرض ابتلا به آن هستند، دور می‌سازد. (کجاف و رئیس‌پور، ۱۳۸۷)

قرآن انسان را به صبر و شکیبایی فرامی‌خواند و می‌فرماید: «تحمل سختی در راه دین خدا، از موجبات ورود به بهشت است» (بقره: ۲۱۴). هوش معنوی با اضطراب (پنهان و آشکار) و کیفیت زندگی انسان همبستگی دارد (محمدی و همکاران، ۱۳۹۶) و سختی‌ها در تکامل انسان نقش دارند (شریفی، ۱۳۹۳). افزایش و قوی‌تر شدن معنویت در زندگی، فارغ از هرگونه دغدغه، اضطراب، فشار و ترس، سبب شادتر و مسئولیت‌پذیرتر شدن انسان و فراهم کردن فرصتهایی برای مشارکت در کارهای خلاقانه می‌شود. با رشد و توسعه معنویت، توانایی فرد برای درک احساسات تقویت می‌شود و درمی‌یابد که در سطح عمیق‌تری به دیگران در کنترل احساساتشان کمک کند (صاحب‌الزمانی و همکاران، ۲۰۱۳). هوش معنوی و اخلاقی می‌تواند درصدی از واریانس بهزیستی روان‌شناختی را به طور معناداری پیش‌بینی کنند (ستوده و همکاران، ۱۳۹۵). پژوهشگران دریافته‌اند که دانشجویان با مشکلات اجتماعی عدیده‌ای در زندگی روزمره روبه‌رو هستند. از طرفی با این مسئله مواجه شدند که آیا آموزه‌های دینی بر تحمل ناملایمات اجتماعی دانشجویان اثرگذارند؟ شناسایی و حل این مشکلات می‌تواند در تنظیم روابط اجتماعی دانشجویان که قشر فرهیخته جامعه‌اند، تأثیر فراوانی داشته باشد؛ لذا به منظور تبیین این مسئله بر آن شدند که پس از مطالعه دقیق مبانی نظری و استخراج مؤلفه‌های اثرگذار دین‌باوری، تأثیر آنها را بر تحمل ناملایمات اجتماعی دانشجویان رشته الهیات دانشگاه فرهنگیان استان تهران بررسی کنند تا با شناسایی معضلات نسل جوان و آینده‌ساز که در معرض مشکلات روحی روانی فراوانی قرار دارند، راه برون‌رفت آن از منظر آموزه‌های دینی دنبال شود.

۱. دین باوری

واژه «دین» در لغت به معنای کیش، آیین، طریقت و شریعت و در اصطلاح عبارت است از: مجموعه اصول و قواعد بنیادی و احکام و دستورهایی که از سوی خدا به انسان داده شده است (ارجندی، ۱۳۸۹). هیوم در کتاب خود از آلبرت رویه به عنوان یکی از مورخان ادیان نقل می‌کند که: دین بیش از هر چیز مبتنی بر نیاز بشر در پی بردن به یک ترکیب هماهنگ بین سرنوشت خودش و عوامل مؤثر مخالف در جهان است (هیوم، ۱۳۷۳). دین مجموعه عقاید، اخلاق و احکام است؛ یعنی یک سلسله معارف علمی و عملی را که مجموعه اعتقاد به هست و نیست‌ها و مجموعه بایدها و نبایدهاست، دین می‌نامند. (جوادی آملی، ۱۳۹۲)

اگرچه تعاریف متعددی از دین ارائه شده است؛ اما با توجه به تعریف جامع ارائه شده برای آن، روشن می‌شود که مراد از دین باوری به معنای باور به دین، پذیرش آن و گردن نهادن به آن در اندیشه و عمل است. پس دین باوری، اعتقاد راستین به دین است (داودی، ۱۳۹۵). دین باوری دارای چند مؤلفه است که در ادامه به هر یک از آنها پرداخته می‌شود.

یک) یقین: آرامش نفس؛ یقین همان آرامش یافتن فکر و فهم، بعد از ثبات حکم و استدلال هر چیزی است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲). یقین و ایمان با هم به کار برده می‌شوند؛ ولی معنای ایمان عبارت است از اعتقاد قلبی، اقرار زبانی و عمل کردن اعضا به ارکان دین و قبول شریعت (محموظی، ۱۳۸۸) و یقین در جایی هست که انسان نسبت به چیزی ایمان دارد و هیچ شکلی در آن ندارد؛ اما پاره‌ای از لوازم آن را فراموش می‌کند و در نتیجه، عملی منافی ایمانش انجام می‌دهد، به خلاف یقین که دیگر با فراموشی نمی‌سازد و ممکن نیست انسان، عالم و مؤمن به روز حساب باشد و همواره آن روز را در خاطر داشته و به یاد آن باشد و در عین حال گناهی مرتکب شود. چنین کسی نه تنها مرتکب گناه نمی‌شود، بلکه به فرق گاههای خدا هم نزدیک نمی‌شود. (سلیمانی، ۱۳۸۵)

یقین از مراتب عالی معرفت، قله منیع علم و آگاهی، مرتبه رفیع ایمان، اطمینان بخش روح، آرام بخش روان مضطرب، میزان سنجش درجات کمال و محک ارزیابی رشد و تعالی سالک الی‌الله است. در پرتو یقین، حقایق عالم معنا برای اهلش (که جز اخص اولیای الهی نیستند) منکشف شده، اشیای جهان مطیع و منقاد می‌شوند. هر اندازه اعتقاد و ایمان استحکام یافته و یقین اوج می‌گیرد، بهره‌مندی از مزایای آن افزایش می‌یابد؛ تا جایی که دوردست‌ترین کمالات انسانی در اختیار سالک قرار خواهد گرفت. (اسماعیلی یزدی، ۱۳۹۰)

دو) عمل صالح: عمل صالح نسبت به ایمان، به منزله تنه و شاخه به ریشه است که هر یک در دیگری اثر متقابل دارد و وجود هر یک مایه تکامل دیگری و آسیب پذیری یکی، موجب آسایش پذیری دیگری است. پس عمل صالح، نه تنها نشانه وجود ایمان در دلها و مایه تجلی و درخشش آن در قلمرو زندگی است؛ بلکه ایمان بدون «عمل» و انجام مسئولیت، مانند درخت بی‌بر است که فقط به درد سوختن می‌خورد، نه

594 ♦ تأثیر فرهنگ دینی در تحمل نامالیقات اجتماعی دانشجویان...

برای تربیت و پرورش. عمل صالح منجر به تکامل ایمان، زندگی پاکیزه، محبوبیت در دل مردم، نورانیت و روشنی، آموزش گناهان و تبدیل گناه به حسنه می‌شود. (سبحانی، ۱۳۸۳)

بی‌تردید، هر عملی که نزد خدا مورد قبول واقع نشود، در اعتلای روح و صلاح و صفای آن تأثیری نخواهد داشت؛ زیرا تنها کلام طیب و عمل صالح به سوی او بالا می‌رود و تنها انسانهای پاک و صالح به خدا نزدیک می‌شوند. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «به سوی او (خدای متعال) سخنان پاکیزه صعود می‌کند و او عمل صالح را بالا می‌برد» (فاطر: ۱۰).

سه) وفای به عهد: به معنای به سر بردن عهد و پیمان و عمل به آن است (معین، ۱۳۸۶). وفای به عهد در مکتب اسلام، یکی از مهم‌ترین وظایف غیر قابل تخلف برای مسلمانان شمرده شده و انجام آن را بر مسلمانان واجب کرده است. قرآن کریم به صراحت دربارهٔ وفای به عهد امر فرموده و پیمان‌شکنان را نکوهش کرده است. اهمیت وفای عهد از نظر قرآن آن‌قدر زیاد است که آن را در ردیف ایمان به خدا، نماز و زکات قرار داده است. بزرگ‌ترین شاگرد پیامبر اسلام، حضرت علی (ع) نیز بر وفای به عهد تأکید کرده‌اند و اجازهٔ عهدشکنی مسلمانان با غیر مسلمان و حتی با دشمنان را نمی‌دادند. (جهان‌پور و جعفری، ۱۳۹۳)

دربارهٔ اهمیت وفای به عهد و پیمان، احادیث بسیاری از امامان (ع) نقل شده است؛ حضرت علی (ع) در فرمان خود به مالک اشتر می‌فرماید: «در میان واجبات الهی هیچ موضوعی همانند وفای به عهد در میان مردم جهان با وجود تمام اختلافاتی که دارند، مورد اتفاق نیست. به همین سبب، بت‌پرستان زمان جاهلیت نیز پیمانها را در میان خود محترم می‌شمردند؛ زیرا عواقب دردناک پیمان‌شکنی را دریافته بودند». (نهج‌البلاغه، نامه ۵۳)

چهار) ترک گناه: از مهم‌ترین مراحل در تهذیب نفس و سیر و سلوک، ترک محرّمات است؛ یعنی همان‌گونه که در تربیت و سالم‌سازی بدن از انجام بعضی امور و خوردن برخی از خوردنی‌ها باید پرهیز کرد، در تربیت و تهذیب نفس نیز از انجام برخی کارها و استفاده از بعضی غذاها باید اجتناب ورزید. از طرفی، اصرار بر گناه ممکن است انسان را به مرز کفر و الحاد بکشاند؛ چنان‌که خدای متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «سرانجام آنان که به گناه اصرار می‌ورزند؛ به تکذیب آیات خدا و مسخره کردن آن می‌رسد» (روم: ۱۰).

پنج) امانتداری: از آنجا که هر عملی دارای آثار و هدفی است، امانتداری نیز آثار و مزایای فردی و اجتماعی بسیار زیادی دارد که برخی از آنها عبارتند از: خشنودی خداوند، جلب اعتماد و اطمینان مردم، وسعت روزی و تحقق اهداف و رسیدن به نتیجه مطلوب.

۲. تحمل نامالیقات اجتماعی

انسان در زندگی اجتماعی همواره با چالش‌هایی روبه‌رو می‌شود که چاره‌ای جز تحمل آنها ندارد و باید بکوشد آستانهٔ تحمل خود را در برابر نامالیقات بالا ببرد. بنابر این، انسان برای رویارویی با نامالیقات

اجتماعی باید به مؤلفه‌های صبر، توکل و توسل توجه خاص داشته باشد که در ادامه به هر یک از آنها پرداخته می‌شود.

یک) صبر: زندگی انسان در دنیا آمیخته با مشکلات عجیبی است که اگر در مقابل آن بایستد و شکیبایی و مقاومت به خرج دهد، به یقین پیروز خواهد شد و اگر ناشکیبایی کند و در برابر حوادث زانو بزند، هیچ‌گاه به مقصد نخواهد رسید. منظور از صبر، همان استقامت در برابر مشکلات و حوادث گوناگون است. نقطه مقابل آن «جزع» و بی‌تابی است که به معنای از دست دادن مقاومت و تسلیم شدن در برابر مشکلات است. (اکبری، ۱۳۸۷)

در قرآن کریم و در حدود صد آیه، از صبر سخن به میان آمده است؛ در حالی که به هیچ‌یک از فضایل انسانی به این اندازه تأکید نشده و نشان می‌دهد که قرآن برای آن اهمیت ویژه و برای صابران اجر فراوانی قائل شده است؛ از جمله می‌فرماید: «همانا صابران پاداش خود را بی‌حساب به طور کامل دریافت می‌دارند» (زمر: ۱۰). حضرت علی (ع) نیز در این باره می‌فرماید: «صبر، کلید رسیدن است و کامیابی سرانجام کسی است که شکیبایی می‌ورزد» (مجلسی، ۱۴۰۴). همچنین در جای دیگر فرموده‌اند: «برای تمام نعمتها کلید و قفلی مقرر شده است، پس کلید آن صبر و قفل آن تنبلی است» (ابن ابی‌الحدید، ۱۳۳۸). امام سجاد (ع) نیز می‌فرماید: «نزد خداوند متعال حالتی محبوب‌تر از یکی از این دو حالت نیست: حالت غضب و خشمی که مؤمن با بردباری و حلم از آن بگذرد و حالت بلا و مصیبتی که مؤمن آن را با صبر و شکیبایی پشت سر بگذارد». (نوری، ۱۴۰۸)

دو) تقوا: در اصل از ماده «وقایه» به معنای نگهداری یا خویش‌داری است و نیز اشاره به پرهیز از هر گونه گناه، آلودگی، فساد و شرک و کفر دارد (امامی، ۱۳۸۷). بنا بر این، تقوا بدین معناست که انسان نفس خود را از آنچه نسبت به آن بیمناک است، مصون و محفوظ نگهدارد. پس خوف و ترس را تقوا نامیده‌اند. همچنین در شرع مقدس، تقوا عبارت است از حفظ نفس از آلوده شدن به گناه، که این مرحله با دوری از محرّمات محقق می‌شود و با پرهیز از بعضی از مباحات نیز به کمال می‌رسد و کامل می‌شود. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲)

سه) توکل: اعتماد کردن، تکیه کردن و اعتماد کردن بر کسی و اعتراف به عجز خود (دهخدا، ۱۳۷۳). توکل یکی از مراحل سیر سالکان الی‌الله است؛ همان «گزینش و پذیرش و کیل» است و «وکیل» کسی است که از سوی موکل خود، تدبیر و سرپرستی کاری را بر عهده می‌گیرد. هر کسی در کاری که «خبره» آن نیست یا توان آن را ندارد، وکیل می‌گیرد و چون انسان بدون علم و قدرتی که خدای سبحان به او عطا می‌کند، در کارهای خود نه خبره است و نه قدرت انجام آن را دارد، پس باید بر مبدئی که خبیر و قدیر است تکیه و اعتماد کند. پس، توکل آن است که انسان در همه کارها خود را جاهل و عاجز بداند و کار خود را به خدای علیم قدیر واگذار کند. (جوادی آملی، ۱۳۹۲)

596 ♦ تأثیر فرهنگ دینی در تحمل ناملازمات اجتماعی دانشجویان...

چهار) توسل: در لغت به معنای تقرّب به چیزی به وسیله عملی است (جوهری: ۱۴۰۷). توسل به اولیای الهی و امامان معصوم (ع) که همان انسانهای کامل اند، یکی از امور مسلمی است که در آیات قرآن و احادیث به آن اشاره شده است. قرآن در این باره خطاب به پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «و اگر آنان وقتی به خود ستم کرده بودند، پیش تو می‌آمدند و از خدا آمرزش می‌خواستند و پیامبر [نیز] برای آنان طلب آمرزش می‌کرد، قطعاً خدا را توبه‌پذیر مهربان می‌یافتند» (نساء: ۶۴). توسل وسیله دیگری است که می‌تواند سختی‌ها و رنج‌ها را برای انسان در شرایط مختلف سهل و آسان کند.

برای درک بهتر موضوع باید به پژوهشهایی که در این زمینه انجام شده، پرداخته شود. از آنجا که تحقیقی که دقیقاً با این عنوان یکسان باشد یافت نشد، به پژوهشهایی که تا حدودی به فهم موضوع کمک کنند، به اختصار پرداخته می‌شود.

مرزبند و همکاران (۱۳۹۴) در مطالعه نقش توکل در سلامت روانی با تأکید بر آموزه‌های قرآنی دریافتند که انسان متوکل با اعتقاد به توحید افعالی، به انسجام شخصیتی دست می‌یابد و با معنی‌دهی به رنج و حوادث عالم هستی، تاب‌آوری او بیشتر می‌شود. از دیگر آثار عمده توکل در سلامت روان، می‌توان به برخورداری از اراده قوی در تصمیم‌گیری، سازگاری با محیط با وجود تسلیم‌ناپذیری، آرامش و اطمینان قلبی، رهایی از یأس، امیدواری به خدا، ترک گناه، صبر و استقامت و همچنین بخشش در هنگام خشم اشاره کرد. با توجه به اثرگذاری توکل بر ابعاد وجودی انسان، توجه به این آموزه می‌تواند سبک مقابله‌ای خاصی را در مواجهه با بیماری یا حوادث ناخوشایند و تحقق انسان سالم قرآنی ارائه کند. از این رو، نهادینه کردن این آموزه توسط برنامه‌ریزان فرهنگ دینی در مقابله با عوامل مخل در سلامت روانی ضروری است.

حاجی‌زاده و حسینی (۱۳۹۴) در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که در پرتو ایمان، تقوا و توکل، منبع جامع و کامل معرفتی برای انسان گشوده شده و از این رهگذر، ابتدا فرد در مقام ارتباط با خدا، خویشتن، هم‌نوعان و طبیعت، دارای بعد بینشی واقع‌بینانه می‌شود. سپس، بعد گرایشی وی در مسیر شرع و عقل جهت‌دهی می‌شود و در پی آن، متناسب با آن ابعاد، خصوصیات و ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری او سامان می‌یابد و بدین طریق، مدیر در صورت داشتن چنین ویژگی‌هایی هم خود می‌تواند یک انسان کامل باشد و هم در بعد رهبری منابع انسانی که با دیگر انسانها سروکار دارد، موفق می‌شود و می‌تواند کارخانه انسان‌سازی باشد.

جهان‌پور و جعفری (۱۳۹۳) در پژوهش خود درمی‌یابند که فواید وفای به عهد در کلام حضرت علی (ع) عبارتند از: امنیت، آسایش، حفاظت، اعتماد و اطمینان اجتماعی، اتحاد، اعتبار عهد، کاهش خیانت و عهدشکنی، بهره‌مندی از خیر دنیا و آخرت، پیوند خداوند، پاداش حق تعالی؛ همچنین راهکارهای گسترش وفای عهد از نظر حضرت علی (ع) عبارتند از: راستگویی، بالا بردن آگاهی خود و جامعه، تعجیل در تحقق

وعده‌ها، ملکه‌سازی، صبوری و داشتن استقامت، تشکر و قدردانی، معاشرت و نزدیکی با وفاداران، احترام به ارزشها.

مهرایی (۱۳۹۲) در پژوهش خود دریافت که بین معنویت و روان‌پریشی و اضطراب، رابطه معکوس وجود دارد؛ به گونه‌ای که هر چه میزان معنویت فرد بیشتر باشد، میزان اضطراب و روان‌پریشی او کمتر می‌شود؛ زیرا او از قدرت روحی سترگ و درک عمیقی برخوردار است و به راحتی می‌تواند به طور آگاهانه خود را با محیط و رویدادهای جهان پیرامونی‌اش سازگار کند. همچنین از آنجا که با کنترل درونی قوی خویش می‌تواند بر کنترل بیرونی غلبه کند، احساس رضایت، خرسندی و آرامش بیشتری پیدا می‌کند.

سبحانی‌نیا و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه خود مطرح کردند که یکی از آموزه‌های قرآن و حدیث، «توکل به خدا» است. در همین راستا، به تبیین روان‌شناختی مفهوم توکل و نقش آن در «تحمل‌افزایی» انسان در سختی‌های زندگی می‌پردازند. آنها دریافتند که توکل در حوزه شناختها و عواطف فرد تغییراتی ایجاد می‌کند که از همان رهگذر، توانایی تحمل او را افزایش می‌دهد. در حیطه شناخت و نگرش فرد، شخص توکل‌کننده دارای نوعی تفسیر و ارزیابی می‌شود که به سبب آن، عواطف مثبت «آرامش» و «نیرومندی» در او شکل می‌گیرد. این عواطف، منطبق با مؤلفه‌های تحمل است. این نتایج از مسیر فرایند «زمینه‌ها» و «پیش‌نیازها» توکل به دست آمده و در حوزه مشکلات خانواده، بر تحمل‌افزایی اعضا در مواجهه با رویدادها و رفتارهای ناگوار تطبیق داده شده است.

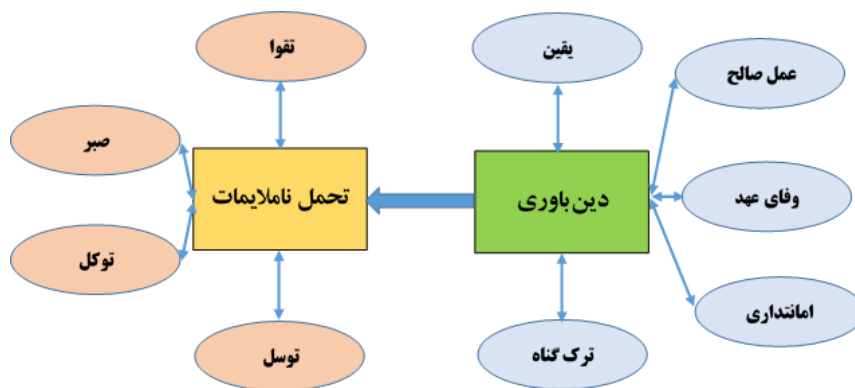
میلنر و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهش خود دریافتند افراد دارای تجربیات معنوی بیشتر، نه تنها از سلامت روانی بهتری برخوردارند، بلکه با مشکلاتی که در زندگی با آنها مواجه می‌شوند، راحت‌تر کنار می‌آیند. به همین دلیل به متخصصان سلامت و بهداشت توصیه کردند که برای بهبود مراجعان‌شان می‌توانند از تقویت بعد معنوی افراد بهره ببرند و آنان را نسبت به اهمیت و نقش مهم معنویت در سلامت و روانشان آگاه سازند.

یینگ‌چن و تایلر (۲۰۲۰) در مطالعه خود دریافتند از آنجا که خودکشی یکی از دلایل اصلی مرگ و میر در ایالات متحده است و با تلاشهای مسئولان امر در این زمینه، پیشرفت‌چندانی در کاهش میزان خودکشی طی چند دهه گذشته به وجود نیامده، مشارکت دادن افراد در دین، یک عامل محافظت‌کننده مداوم در برابر تلاش برای خودکشی است. به طور خاص، شواهد موجود حاکی از آن است که وابستگی مذهبی و حضور منظم در جلسات دینی، منجر به کاهش چند برابری خودکشی بود.

598 ♦ تأثیر فرهنگ دینی در تحمل نامالییات اجتماعی دانشجویان...

از آنجا که پژوهشهای انجام شده مؤید آن هستند که توجه به معنویت، اخلاق، دستورات دینی و الهی و در یک کلام، فرهنگ دینی در زندگی انسان تأثیرات بسیار مهمی دارند و از طرفی، تحقیقی در این زمینه در دانشگاه فرهنگیان استان تهران انجام نشده است و تصویر روشنی از بازتاب دین‌باوری در تحمل نامالییات اجتماعی دانشجویان رشته الهیات وجود ندارد، انجام این پژوهش ضروری به نظر می‌رسد؛ زیرا نتایج این تحقیق می‌تواند تصویر روشنی از اثرگذاری دین‌باوری بر تحمل نامالییات اجتماعی دانشجویان رشته الهیات استان تهران که از یک سو، برخی از آنان مادران آینده‌اند و می‌توانند بر فرزندانشان تأثیرگذار باشند و از سوی دیگر، همگی از معلمان آینده‌اند و می‌توانند بر دانش‌آموزان خود اثرگذار باشند، ارائه دهد. لذا هدف پژوهشگران در این مطالعه آن است تا رابطه بین دین‌باوری و تحمل نامالییات اجتماعی دانشجویان مورد مطالعه را تبیین کنند.

برای فهم بیشتر، مدل مفهومی پژوهش در شکل ۱ ترسیم شده است.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

ب) روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر نوع، توصیفی-پیمایشی و جامعه آماری آن، شامل تمام دانشجویان رشته الهیات استان تهران به تعداد ۵۳۷ نفر در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۴۰۰ بود. حجم نمونه به تعداد ۲۲۴ نفر، بر اساس فرمول کوکران محاسبه شد و به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. به منظور گردآوری داده‌ها از دو پرسشنامه محقق‌ساخته دین‌باوری با ۲۰ گویه و پنج مؤلفه (یقین، عمل صالح، وفای به عهد، ترک گناه و امانتداری) و تحمل نامالییات اجتماعی با ۱۶ گویه و چهار مؤلفه (صبر، تقوا، توکل و توسل) با طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرتی (خیلی کم: ۱، کم: ۲، متوسط: ۳، زیاد: ۴ و خیلی کم: ۵) استفاده

شد؛ به طوری که میانگین جامعه، ۳ محاسبه شد. روایی صوری و محتوای هر دو پرسشنامه توسط ۱۰ نفر از صاحب‌نظران حوزه علوم قرآنی و علوم تربیتی تأیید شد. در این تحقیق، ابتدا ۴۰ پرسشنامه به طور آزمایشی در جامعه آماری اجرا شد. پایایی هر دو پرسشنامه به ترتیب ۰/۹۲ و ۰/۸۷ ضریب آلفای کرونباخ مطابق جدول ۱ محاسبه شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون همبستگی اسپیرمن و رگرسیون چند متغیره استفاده شد.

جدول ۱: محاسبه ضریب آلفای کرونباخ متغیرها

ضریب آلفای کرونباخ	مؤلفه‌ها	ابعاد اصلی
۰/۸۱۳	یقین	دین‌باوری
۰/۸۲۶	عمل صالح	
۰/۷۷۴	وفای به عهد	
۰/۷۲۷	ترک گناه	
۰/۷۷۶	امانتداری	
۰/۹۲۸	دین‌باوری	
۰/۸۲۲	صبر	تحمل ناملازمات اجتماعی
۰/۷۹۷	تقوا	
۰/۷۱۹	توکل	
۰/۷۸۸	توسل	
۰/۸۷۲	تحمل ناملازمات اجتماعی	

ج) یافته‌های تحقیق

در این پژوهش، نمونه‌های مورد مطالعه برابر ۲۲۴ نفر با حداقل سنی ۱۷ و حداکثر سنی ۲۲ سال بودند و میانگین سنی آنان تقریباً ۱۹/۵ بود. به منظور بررسی پیش‌فرضهای آماری از آزمون کولموگراف اسمیرنوف استفاده شد.

جدول ۲: نتایج آزمون کولموگراف اسمیرنوف برای مقایسه توزیع داده‌ها با توزیع طبیعی

متغیرها	سطح معناداری	نمره Z
یقین	۰/۰۰۰۰۴	۰/۱۶۸
عمل صالح	۰/۰۰۰۰۱	۰/۱۳۷
وفای به عهد	۰/۰۰۰۰۲	۰/۱۶۲
ترک گناه	۰/۰۰۰۰۲	۰/۱۱۲
امانتداری فردی	۰/۰۰۰۰۴	۰/۱۶۸
امانتداری اجتماعی	۰/۰۰۰۰۵	۰/۱۸۰
دین‌باوری	۰/۰۰۰۰۱	۰/۰۹۵
صبر	۰/۰۰۰۰۱	۰/۰۹۴
تقوا	۰/۰۰۰۰۳	۰/۰۸۵
توکل	۰/۰۰۰۰۲	۰/۰۹۷
توسل	۰/۰۰۰۰۵	۰/۰۸۷
تحمل ناملازمات	۰/۰۰۰۰۳	۰/۰۹۳

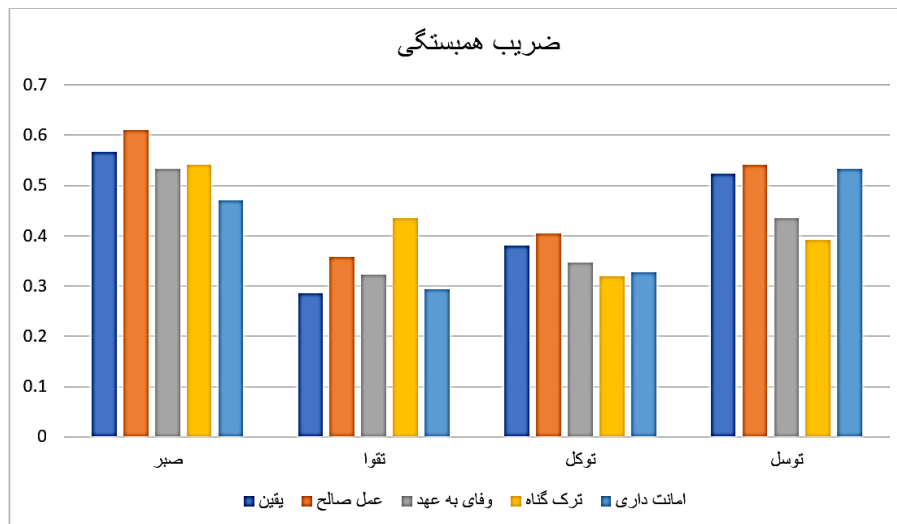
600 ♦ تأثیر فرهنگ دینی در تحمل نامالییات اجتماعی دانشجویان...

با توجه به نتایج ارائه شده در جدول ۲، توزیع تمام مؤلفه‌های متغیر مستقل دین‌باوری و مؤلفه‌های متغیر وابسته تحمل نامالییات، با توزیع طبیعی متفاوت است ($P < 0.05$) و برای استفاده از آزمونهای آماری استنباطی در این متغیرها می‌بایست از آزمونهای ناپارامتریک استفاده کرد؛ زیرا همه متغیرها توزیع طبیعی ندارند. در نهایت، هر یک از سؤالات آن به شرح ذیل مورد آزمون قرار گرفتند.

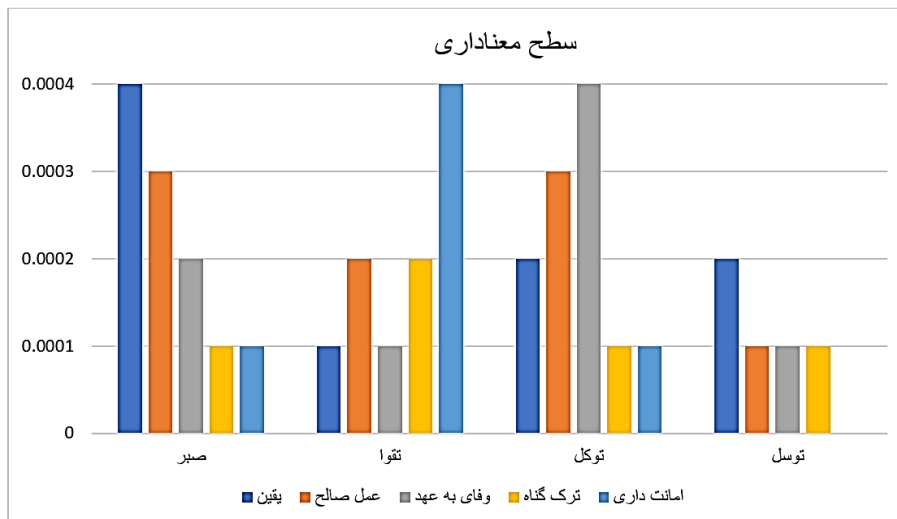
سؤال اول: آیا بین دین‌باوری و تحمل نامالییات اجتماعی دانشجویان مورد مطالعه، رابطه وجود دارد؟

جدول ۳: ارتباط دین‌باوری بر تحمل نامالییات دانشجویان

متغیرها	آزمون	صبر	تقوا	توکل	توسل	نامالییات اجتماعی
یقین	ضریب همبستگی	۰/۵۶۷	۰/۲۸۶	۰/۳۸۰	۰/۵۲۳	
	سطح معناداری	۰/۰۰۰۴	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۲	۰/۰۰۰۲	
عمل صالح	ضریب همبستگی	۰/۶۱۰	۰/۳۵۸	۰/۴۰۵	۰/۵۴۲	
	سطح معناداری	۰/۰۰۰۳	۰/۰۰۰۲	۰/۰۰۰۳	۰/۰۰۰۱	
وفای به عهد	ضریب همبستگی	۰/۵۳۳	۰/۳۲۳	۰/۳۴۷	۰/۴۳۶	
	سطح معناداری	۰/۰۰۰۲	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۴	۰/۰۰۰۱	
ترک گناه	ضریب همبستگی	۰/۵۴۲	۰/۴۳۶	۰/۳۱۹	۰/۳۹۲	
	سطح معناداری	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۲	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۱	
امانت‌داری	ضریب همبستگی	۰/۴۷۱	۰/۲۹۳	۰/۳۲۸	۰/۵۳۳	
	سطح معناداری	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۴	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۲	
دین‌باوری	ضریب همبستگی	۰/۶۶۴				
	سطح معناداری	۰/۰۰۰۱				

نمودار ۱: ارتباط ضریب همبستگی دین‌باوری بر تحمل نامالییات دانشجویان

نمودار ۲: ارتباط سطح معناداری دین‌باوری بر تحمل ناملایمات دانشجویان

همان‌طور که جدول ۳ نشان می‌دهد، سطح معناداری هر یک از مؤلفه‌ها کمتر از ۰/۰۵ است؛ لذا می‌توان دریافت که بین بُعد دین‌باوری به همراه هر یک از مؤلفه‌های آن (یقین، عمل صالح، وفای به عهد، ترک گناه، امانت‌داری) و بُعد تحمل ناملایمات اجتماعی به همراه هر یک از مؤلفه‌های آن (صبر، تقوا، توکل و توسل) در دانشجویان رشته الهیات استان تهران رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین از آنجا که ضریب همبستگی بین دو متغیر مستقل و وابسته ۰/۶۶۴ محاسبه شده که از قدرت توافق خوبی برخوردار است، می‌توان دریافت که تقریباً ۰/۶۶ از تحمل ناملایمات اجتماعی دانشجویان مورد مطالعه توسط دین‌باوری آنان تعیین می‌شود.

سؤال دوم: آیا بر اساس دین‌باوری دانشجویان می‌توان تحمل ناملایمات اجتماعی آنان را پیش‌بینی کرد؟

جدول ۴: نتایج محاسبه ضرایب رگرسیونی

سطح معناداری	تی	ضرایب استاندارد		ضرایب غیر استاندارد	مدل
		بتا	انحراف استاندارد	B	
۰/۰۰۱	۳/۴۲۹		۰/۱۸۹	۰/۶۴۶	ثابت
۰/۰۰۰۱	۱۴/۹۵۳	۰/۶۶۲	۰/۰۴۶	۰/۶۹۴	دین‌باوری
	Adjr2=۰/۴۳۶		r2=۰/۴۳۸	r=۰/۶۶۲	

همان‌طور که نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ بوده و مقدار تی محاسبه‌شده در حد فاصل ۱/۹۶+ و ۱/۹۶- قرار ندارد. لذا با توجه به نتایج به دست آمده، می‌توان دریافت که تقریباً ۴۳ درصد از تغییرات تحمل ناملایمات اجتماعی دانشجویان ناشی از تغییرات

602 ♦ تأثیر فرهنگ دینی در تحمل ناملایمات اجتماعی دانشجویان...

دین‌باوری آنان است؛ به طوری که اگر دین‌باوری دانشجویان یک واحد تغییر کند، ۰/۶۶۲ در تحمل ناملایمات اجتماعی آنان تغییر ایجاد می‌شود. بنابر این، معادله رگرسیون برای پیش‌بینی تحمل ناملایمات اجتماعی دانشجویان از طریق دین‌باوری آنان به صورت ذیل بیان می‌شود:

$$\text{تحمل ناملایمات اجتماعی} = ۰/۶۴۶ + (\text{دین‌باوری} \times ۰/۶۶۲)$$

(د) بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این تحقیق نشان داد که رابطه معناداری بین دین‌باوری دانشجویان به همراه هر یک از مؤلفه‌های آن (یقین، عمل صالح، وفای به عهد، ترک گناه، امانتداری) و تحمل ناملایمات اجتماعی به همراه مؤلفه‌های آن (صبر، تقوا، توکل و توسل) وجود دارد. همچنین نتایج تحقیق حاکی از آن است که دین‌باوری دانشجویان می‌تواند ۰/۶۶ از تحمل ناملایمات اجتماعی آنان را پیش‌بینی کند؛ یعنی اگر یک واحد به دین‌باوری دانشجویان افزوده شود، آستانه تحمل آنان در برابر ناملایمات اجتماعی ۰/۶۶ بالا می‌رود؛ چون انسانی که اعتقاد قلبی به روز حساب داشته باشد و همواره آن روز را در خاطر داشته و به یاد آن باشد، نه تنها مرتکب گناه نمی‌شود، بلکه به فرق گناه‌های خدا هم نزدیک نمی‌شود. عمل صالحی که مورد قبول حضرت حق قرار گیرد، انسان را روز به روز به خدا نزدیک‌تر می‌کند (فاطر: ۱۰) و انسانی که به خدا نزدیک باشد، آرامش فراوانی پیدا می‌کند و در برابر سختی‌ها و مشکلات به او توکل کرده و آنها را تحمل می‌کند. انسانی که وفای به عهد دارد و با خدا پیمان می‌بندد، بر تعهدش پایبند می‌ماند؛ این پایبندی، تحمل او را در برابر ناملایمات اجتماعی بالا می‌برد. به همین دلیل است که اهمیت وفای به عهد از نظر قرآن کریم آن‌قدر زیاد است که در ردیف ایمان به خدا، نماز و زکات قرار گرفته است. همچنین کسی که ترک گناه کند و امانتدار باشد، به مقصودش هر چه باشد می‌رسد، پس چنین فردی می‌تواند در برابر ناملایمات اجتماعی با تقوا، توسل و توکل به خدای سبحان صبر و شکیبایی داشته باشد.

نتایج این مطالعه با نتایج یافته‌های پژوهشی مرزبند و همکاران (۱۳۹۴)، حاجی‌زاده و حسینی (۱۳۹۴)، جهان‌پور و جعفری (۱۳۹۳)، مهربانی (۱۳۹۲)، سبحانی‌نیا و همکاران (۱۳۹۲)، میلنر و همکاران (۲۰۲۰) و بینگ‌چن و تایلر (۲۰۲۰) همسو بود؛ زیرا هر یک به نوعی تأیید کردند که معنویت و باورهای دینی نقش مؤثری در زندگی انسان ایفا می‌کنند؛ به گونه‌ای که هر چه ارتباط انسان با خدا، معنویت و باورهای دینی بیشتر باشد، نه تنها از سلامت روانی بهتری برخوردارند، بلکه در برابر سختی‌ها، ناگواری‌ها و ناملایمات اجتماعی، آستانه تحمل بالاتری دارند و صبر و شکیبایی بیشتری پیشه می‌کنند. تفاوت این پژوهش با پژوهش‌های انجام‌شده، در بررسی جزئیات دین‌باوری است که در پژوهش حاضر متغیر مستقل دین‌باوری به همراه هر یک از مؤلفه‌های آن (یقین، عمل صالح، وفای به عهد، ترک گناه و امانتداری) مورد توجه بوده است.

پیشنادهای کاربردی

از آنجا که نتایج این مطالعه نشان داد بین فرهنگ دینی دانشجویان و تحمل ناملایمات اجتماعی رابطه مثبت و چشمگیری وجود دارد، پیشنهادهایی در دو سطح مطرح می‌شود:

برنامه‌ریزان و قانونگذاران نظام آموزش عالی باید در انتخاب، گزینش و تربیت مسئولان و مدیران، نهایت توجه را داشته باشند و مسئولیتهای دانشگاههای کشور، به خصوص دانشگاه فرهنگیان را که دانشگاهی بسیار حساس و متولی پرورش نسل آینده است، به کسانی واگذار کنند که خود از معتقدان به فرهنگ دینی و عامل به دین باشند. در این راستا، ارتباط بین حوزه و دانشگاه فرهنگیان می‌تواند نقش بسزایی ایفا کند. لذا این امر نیاز به سرمایه‌گذاری اساسی دارد که باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد.

از مدیران و مسئولان دانشگاه فرهنگیان که به طور مستقیم با دانشجومعلم‌ان در تعامل‌اند و نقش الگویی خوبی برای آنها دارند، انتظار می‌رود که ضمن آشنا کردن دانشجویان با مفاهیم اساسی دین و فرهنگ دینی، خود نیز عامل به آنچه می‌گویند باشند. برای مثال، این نقش تنها به عهده معلم‌ان رشته الهیات و مدرّسان درس قرآن و دین و زندگی نیست، بلکه دیگر معلم‌ان هم با قدرت تأثیرگذاری بیشتری می‌توانند وارد عمل شوند. لذا مدیران و اساتید سایر گروههای آموزشی نیز باید در کارگاههای عملی، آموزشهای لازم را در محضر اساتید فرهیخته و عمل‌گرا کسب کنند.

منابع

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه. ترجمه محمد دشتی (۱۳۷۹). قم: مشهور.
- ابن ابی الحدید، عزالدین ابوحامد، (۱۳۳۸). شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، مصحح: محمد ابوالفضل ابراهیم، قم، نشر کتابخانه‌ی عمومی آیت الله مرعشی نجفی.
- ارجمندی، آمنه (۱۳۸۹). راه‌های نهادینه کردن دین‌باوری در دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه استان گیلان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش (تعلیم و تربیت اسلامی). گروه علوم تربیتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه پیام نور، مرکز همدان.
- اسماعیلی یزدی، عباس (۱۳۹۰). فرهنگ صفات بایدها و نبایدهای اخلاقی. قم: دلیل ما، چ دوم.
- اکبری، محمود (۱۳۸۷). عجله و شتاب‌زدگی: بحثهایی پیرامون عجله، اهمال‌کاری، صبر، بی‌تابی و وقار. ایران: فتیان.
- امامی، محمد جعفر (۱۳۸۷). لغات در تفسیر نمونه. قم، انتشارات علی بن ابی طالب.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۲). شریعت در آینه معرفت. تنظیم و ویرایش: حمید پارسانیا. قم: اسراء، چ هفتم.
- جوهری، اسماعیل بن حماد، ۱۴۱۸، الصحاح. لبنان، بیروت، انتشارات دارالفکر، بی‌جا.
- جهان‌پور، کبری و سید محمد مهدی جعفری (۱۳۹۳). «فوائد و راه‌های گسترش وفای عهد از نظر امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام». کتاب و سنت، ش ۳ (۱): ۵۵-۶۶.
- حاجی‌زاده، حاجت و سید ابراهیم حسینی (۱۳۹۴). «بررسی نقش سه مؤلفه نظام ارزشی: ایمان، تقوا و توکل در بهبود رهبری مدیران جامعه اسلامی». کنفرانس ملی اقیانوس مدیریت. تهران: مرکز توسعه آموزشهای نوین ایران، ش ۱ (۱): ۳۰-۴۵.
- داودی، سیما (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی راه‌های تقویت دین‌باوری از منظر قرآن و عهدین. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم قرآن و حدیث. دزفول: دانشکده اصول‌الدین.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۳). لغت نامه دهخدا، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ اول.

- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲). **مفردات الفاظ قرآن کریم**، صفوان عدنان داوودی (محقق)، انتشارات دار الشامیه، چاپ اول، لبنان - بیروت
- سبحانی، جعفر (۱۳۸۳). **منشور جاوید قرآن**. قم: مؤسسه امام صادق، چ چهارم.
- سبحانی نیا، محمدتقی؛ عباداله عمادی و علی ملکوتی نیا (۱۳۹۲). «**کاربرد توکل در تحمل افزایی با تأکید بر مشکلات خانواده**». *نشریه اخلاق*، ش ۳(۳): ۳۱-۱۶.
- ستوده، حافظ؛ ایرج شاکری نیا، مریم خیراتی، شهریار درگاهی و رضا قاسمی جوبنه (۱۳۹۵). «**رابطه بین هوش معنوی و هوش اخلاقی با بهیستی روان شناختی پرستاران**». *اخلاق و تاریخ پزشکی*، ش ۹(۱): ۶۳-۷۳.
- سلیمانی، امرالله (۱۳۸۵). **سیمای مخبّین در آیات و روایات**. قم: زائر آستانه مقدسه قم.
- شریفی، مرضیه (۱۳۹۳). **نقش سختی‌ها در تکامل انسان از دیدگاه قرآن**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته معارف قرآن. تهران: دانشگاه خوارزمی.
- کجیاف، محمدباقر و حفیظ‌الله رئیس‌پور (۱۳۸۷). «**رابطه بین مذهبی و سلامت روانی در بین دانش‌آموزان دبیرستانهای دخترانه اصفهان**». *مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، ش ۱(۲): ۴۵-۶۰.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۴ ق). **بحار الانوار**. بیروت: مؤسسه الوفاء، چ دوم.
- محفوظی، عباس (۱۳۸۸). **اخلاق اسلامی: درسهایی درباره مبانی اخلاق، تقوا و صفات تقوای پیشگان**. قم: مشهور.
- محمدی، محمدجواد؛ محمد صاحب‌الزمانی، فاطمه سراجیان، سید محمد علوی، سحر گراوندی، مریم مسعودزادگان و علی محمدی ولدانی (۱۳۹۶). «**رابطه بین هوش معنوی با میزان اضطراب و کیفیت زندگی دانشجویان غیر بومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد پزشکی تهران**». *توسعه آموزش جندی‌شاپور*، ش ۸(۲): ۲۱۶-۲۰۸.
- مرزبند، رحمت‌اله؛ علی اصغر زکوی و سیدحسین حسینی کارنامی (۱۳۹۴). «**نقش توکل در سلامت روانی با تأکید بر آموزه‌های قرآنی**». *دین و سلامت*، ش ۳(۱): ۸۲-۷۳.
- معین، محمد (۱۳۸۶). **فرهنگ فارسی**. تهران: زرین، چ سوم.
- مهرابی، ابراهیم (۱۳۹۲). «**اقتراحی در متافیزیک هوش معنوی در اسلام**». *انسان پژوهی دینی*، ش ۱۰(۲۹): ۳۰-۵.

- نوری، حسین (۱۴۰۸ ق). **مستدرک الوسائل**. قم: مؤسسه آل‌البیت لاحیاء التراث، چ هفتم.
- هیوم، رابرت (۱۳۷۳). **ادیان زنده جهان**، گواهی، عبدالرحیم (مترجم)، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ سوم، تهران.

- **Resources**

- **The Holy Quran.**

- **Nahj-Albalagheh**. Translated by Mohammad Dashti (2000). Qom: Mashhoor publication.
- Akbari, Mahmoud (2008). **Hurry and haste: Debates about haste, procrastination, patience, impatience and dignity**. Iran: Fatyan publication.
- Ebn Abi Al-Hadid, Izz al-Din Abu Hamid, (1338). Explanation of Nahj al-Balaghah Ibn Abi Abi Al-Hadid, Editor: Mohammad Abolfazl Ibrahim, Qom, Publication of Ayatollah Marashi Najafi Public Library.
- Arjmandi, Amina (2010). **Ways to Institutionalize Religion in Secondary School Students in Gilan Province**. History and Philosophy of Education (Islamic Education) - Educational Sciences group, Master Thesis, Payame Noor University, Department of Literature and Humanities, Hamadan Center.
- Davoodi, Sima (2016). **A Comparative Study of Ways to Strengthen Religion from the Perspective of the Qur'an and Ahdain**. Quran and Hadith Sciences, M.Sc. Thesis, Department of Principles of Dezful, Dezful Branch.
- Hajizadeh, Hojat & Seyed Ibrahim Hosseini (2015). **“The Study of the Role of Three Components of Value System: Faith, Piety and Trust in Improving the Leadership of the Managers of the Islamic Society”**. *National Oceanic Management Conference*. Center for the Development of New Iranian Education, 1(1): 30-45.
- Ismaili Yazdi, Abbas (2011). **Culture of traits, Moral Do's and Don'ts**. Qom: Dalil Ma publication, Second Edition.
- Jahanpour, Kobra & Seyed Mohammad Mehdi Jafari (2014). **“Benefits and Ways to Expand the Faithfulness of the Covenant from the Perspective of Amir al-Mu'minin Ali”**. *Journal of Ketab and Sunnah*, 3(1): 55-66.

- Emami, Mohammad Jafar (1387). Vocabulary in sample interpretation. Qom, Ali Ibn Abi Talib Publications.
- Javadi Amoli, Abdullah (2013). **Religion in the Mirror of Knowledge**. Edited by Hamid Parsania. Qom: Isra publication Center, seventh edition.
- Johari, Ismail Ibn Hammad, 1418, Al-Sahah. Lebanon, Beirut, Dar al-Fikr Publications, Bi Cha.
- Kajbaf, Mohammad Baqir & Hafizollah Raeispour (2008). “**The relationship between religion and mental health among female high school students in Isfahan**”. *Bimonthly Journal of Islamic Studies and Psychology*, 1(2): 45-60.
- Mahfouzi, Abbas (2009). **Islamic ethics: lessons on the principles of ethics, piety and the attributes of pious people**. Qom: Mashhoor publication.
- Majlisi, Mohammad Baqir (1404 AH). **Bahar Al-Anvar**. Beirut: Al-Wafa Institute, second edition.
- Marzband, Rahmatullah; Aliasghar Zakavi & Seyed Hossein Hosseini Karnami (2015). “**The role of trust in mental health with emphasis on Quranic teachings**”. *Din va Salam*, 3(1): 73-82.
- Mehrabi, Ibrahim (2013). “**Design in the Metaphysics of Spiritual Intelligence in Islam**”. *Anthropological Religious Research*, 10(29): 5-30.
- Mohammadi, Mohammad Javad; M. Sahebal-Zamani, F. Serajian, S.M. Alavi, S. Geravandi, M. Masoudzadegan & A. Mohammadi Valadani (2017). “**Relationship between spiritual intelligence with anxiety and quality of life of non-native students of Islamic Azad University, Tehran Medical Branch**”. *Jundishapur Education Development*, 8(2): 208-216.
- Moin, Mohammad (2007). **Persian Culture**. Tehran: Zarrin, third edition.
- Nouri, Hussein (1408 AH). **Mustadrak al-Vasa'il**. Qom: Al-Bayt Le-Ahya'e Al-Terath Institute, seventh edition.
- Sharifi, Marzieh (2014). **The Role of Difficulties in Human Development from the Perspective of the Qur'an**. Quranic Studies, M.Sc. Thesis, Kharazmi University.
- Dehkhoda, Ali Akbar (1373). **Dehkhoda Dictionary**, Tehran, University of Tehran Publishing and Printing Institute, First Edition.

- Ragheb Isfahani, Hussein bin Muhammad (1412). Vocabulary of the Holy Quran, Safwan Adnan Davoodi (Researcher), Dar Al-Shamiya Publications, First Edition, Lebanon - Beirut
- Sobhani, Jafar (2014). **Eternal Charter of the Quran**. Qom: Imam Sadegh Institute, fourth edition.
- Soleimani, Amrullah (2006). **The image of the wicked in verses and hadiths**. Qom: The Za'er Astane Moghadase-ye Qom.
- Sotoudeh, Hafez; I. Shakerinia, M. Kheyraati, Sh. Dargahi & R. Ghasemi Jobneh (2016). **"The relationship between spiritual intelligence and moral intelligence with the psychological well-being of nurses"**. *Journal of Medical Ethics and History*, 9(1): 63-73.
- Subhaninia, Mohammad Taqi; E. Emadi & A. Malakootinia (2013). **"Application of trust in tolerance with emphasis on family problems"**. *Akhlagh publication*, 3(3): 16-31.
- Hume, Robert (1373). Living Religions of the World, Certificate, Abdolrahim (Translator), Islamic Culture Publishing Office, Third Edition, Tehran.

